

ЛЕКЦІЯ № 14

Тема: “Організація і методика проведення занять по вивченню статутів збройних сил України”
з дисципліни “Допризовна підготовка”
для студентів 5 курсу факультету фізичного виховання
(спеціаліст)

ПЛАН

1. Вступ
2. Загальні методичні рекомендації
3. Розміщення військовослужбовців
4. Права та обов'язки вартового
5. Статути Збройних Сил України:
  - Статут внутрішньої служби
  - Статут гарнізонної та караульної служб
  - Дисциплінарний статут
  - Стройовий статут
6. Військова дисципліна, обов'язки та відповідальність військовослужбовців щодо її дотримання
7. Обов'язки та дії днювального роти
8. Права та обов'язки вартового

1. Вступ. Статути Збройних Сил України - це зведення законів військового життя і службової діяльності воїнів, основа виховання і навчання особового складу армії та флоту. Саме в них визначені права та обов'язки військовослужбовців, характер стосунків між ними. Статути суворо і точно регламентують всі сторони повсякденної діяльності армійського організму, сприяють підтримуванню високого рівня військової дисципліни, організованості та порядку у військових колективах. Ось чому вивчення цього розділу програми допризовної підготовки займає важливе місце у загальній підготовці молоді о служби у Збройних Силах України. Це зумовлено також тим, що статути відображають політику держави у галузі військового будівництва.

7 жовтня 1993 р. Указом Президента України були затверджені і набули чинності Тимчасові статути Збройних Сил України, які відповідають сучасному рівню розвитку військової справи, стану науково-технічного прогресу, і є військово-правовою основою всіх без винятку галузей військової діяльності.

Одна з найважливіших умов виконання навчально-виховних завдань під час вивчення статутів - закласти в свідомість кожного учня глибоку повагу до них як до закону, який необхідно виконувати всім без винятку, неухильно і беззаперечно.

Ця робота буде успішною, якщо переконати учнів у тому, що в кожній статті статутів міститься великий патріотичний зміст та величезний бойовий досвід.

Вивчаючи статути, доцільно ставити такі навчально-виховні завдання:

1. Дати учням знання про вимоги до військової дисципліни, правила військової ввічливості і поведінки, дії під час виконання наказів і військового вітання, а також про статутні обов'язки солдата (матроса).
2. Навчити юнаків правильно звертатися до старших за званням, точно і своєчасно виконувати накази.
3. Ознайомити їх з обов'язками вартового, днювального роти, з основами психологічної підготовки військовослужбовців.

4. Виховувати в учнів почуття відповідальності за дотримання законів, статутних вимог і військової присяги.

У ході занять необхідно виховувати в молоді повагу до Збройних Сил України, готовність до беззаперечного виконання наказів командирів і начальників, високу самодисципліну.

2. Загальні методичні рекомендації

Теоретичні заняття слід проводити методом бесіди з роз'ясненням вимог статутів і комплексним застосуванням технічних засобів навчання (плакатів, карток, діафільмів, звукозапису, кінофільмів, комп'ютерів тощо).

З метою активізації пізнавальної діяльності учнів, закріплення та поглиблення знань на теоретичних заняттях слід ширше використовувати самостійну роботу з вивчення складних статутних положень.

Знання та навички, отримані на уроках зі статутів, удосконалюються на всіх заняттях з допризовної підготовки, фізичної культури і в позакласній роботі, особливо в оборонно-спортивних оздоровчих таборах (ОСОТ). На заняттях потрібно наводити приклади зразкового несення служби військовослужбовцями Збройних Сил України, виконання ними вимог військової присяги та статутів.

Для розвитку в учнів кмітливості, самостійності, прищеплення їм навичок свідомого виконання вимог статутів на заняттях необхідно створювати ситуації, в яких вони повинні самостійно приймати відповідні рішення і виконувати практичні дії в обсязі затвердженої програми.

3. Вивчення матеріалу теми “Розміщення військовослужбовців” доцільно проводити в період навчально-методичних зборів. Керівний склад ОСОТ повинен вжити всіх можливих заходів, щоб це заняття було проведено на базі шефських частин або військових закладів, які за наказом командувача оперативним командуванням закріплені за школами.

Це заняття звичайно поєднується з проведенням туристського походу і виконанням початкової вправи стрільби з автомата згідно з розкладом занять в ОСОТ.

Як виняток, проведення цього заняття можна організувати і в розташуванні ОСОТ, попередньо імітувавши об'єкти, наявні у військових частинах (в тому числі всі об'єкти для показу організації служби днювального роти і вартового/. З цією метою необхідно використовувати спальні приміщення особового складу, навчальне місце вартового, навчальні класи, спортивний куток, їдальню та інше.

Як правило, загальним керівником заняття призначається начальник ОСОТ або його заступник, який погоджує всі дії командирів рот і взводів з підготовки до заняття. Свої пропозиції вони доповідають для затвердження навчально-методичною радою.

Після проведення засідання ради керівник заняття має особисто зустрітися з командуванням частини для погодження спільних дій і складання плану проведення заняття.

Прибувши до командира військової частини, начальник ОСОТ або за його дорученням командир роти /взводу/ доводить до нього тему заняття і кількість учнів, які будуть присутні на занятті. Далі обговорюються навчальна і виховна мета, а також вирішуються конкретні питання щодо організації проведення заняття, а саме:

1. Необхідна кількість помічників керівника заняття з офіцерів, прапорщиків, сержантів і солдат частини.
2. Доповідач про бойовий шлях частини (бажано, щоб це зробив сам командир частини або один з його заступників).
3. Доповідач про Бойовий прапор частини, порядок його зберігання, несення служби вартовим, що його охороняв.
4. Загальна кількість навчальних місць і порядок зміни учнів на них.
5. Порядок показу служби днювального роти та внутрішнього розпорядку (вирішується на особистій зустрічі з командиром і старшиною підрозділу).
6. Можливість показу організації й несення служби вартовими на посту або спеціально обладнаному місці навчального караульного містечка.

Організаційну частину заняття слід починати з шиккування особового складу в лінію взводних колон на стрійовому плацу частини, перевірки наявності учнів та їх зовнішнього вигляду.

Після цього керівник заняття оголошує тему, мету заняття, кількість навчальних місць і

тривалість перебування на них, порядок зміни, а також керівників на навчальних місцях та ін. Змістову частину заняття слід розпочинати з огляду музею, кімнати Бойової слави. Бойового прапору частини, тобто тих місць, де саме вирішується завдання залучення старшокласників до бойових і трудових традицій народу України. Слід показати, як ці традиції зберігаються і збагачуються сьогодні.

Під час ознайомлення учнів з розміщенням, життям та побутом військовослужбовців рекомендується ширше розкривати поняття “статутний порядок”, а підкреслюючи його значення, важливо, щоб учні усвідомили, що статутний порядок не можна ототожнювати лише з внутрішнім порядком у частині.

Статутний порядок передбачає зразкове несення бойового чергування, караульної та внутрішньої служби, чітку організацію бойової та гуманітарної підготовки, а також нормальні стосунки між військовослужбовцями, суворе дотримання розпорядку дня, розумну організацію дозвілля особового складу, його високу свідому дисциплінованість.

Демонструючи розміщення військовослужбовців, необхідно звернути увагу учнів на його раціональність, яка забезпечує збереження та зміцнення здоров'я воїнів, їх фізичне загартування і все те, що необхідно для підтримання високого рівня бойової готовності підрозділу.

За погодженням з командуванням частини заняття бажано закінчити демонструванням кінофільму або його окремих фрагментів про бойовий шлях частини, бойову підготовку військовослужбовців, їх повсякденне життя, побут та відпочинок.

4. При вивченні теми “Права та обов’язки вартового” слід зосередити увагу юнаків на тому, що несення караульної служби є виконанням бойового завдання у мирний час, виховувати в них інтерес до виконання обов’язків вартового, пильність, рішучість, ініціативу.

Під час розрахунку часу викладачу необхідно творчо ставитись до цього питання, зважаючи на складність навчального матеріалу, загальну підготовку кожного класу (групи учнів), наявність та стан навчально-матеріальної бази.

Вивчаючи тему “Військовослужбовці та стосунки між ними”, викладач визначає навчально-виховну мету:

1. Ознайомити учнів із загальними обов’язками військовослужбовців, військовими званнями, знаками розрізнення; вивчити дії військовослужбовця під час виконання наказів, військового вітання, звертання до начальників і старших; зрозуміти обов’язки солдата, засвоїти положення про відповідальність за виконання поставленого завдання.

2. Сприяти усвідомленню учнями необхідності точного виконання вимог військових статутів; виховувати в учнів готовність до бездоганного виконання наказів командирів і начальників.

Напередодні заняття викладачу слід обов’язково здійснити деякі заходи: особисто вивчити зазначені статті статуту, статутні положення, які необхідно буде записати у зошити, продумати послідовність викладу матеріалу, визначити час і тривалість показу наочного приладдя, розподілити час на вивчення кожного питання тощо.

Викладач має усвідомити, що під час занять учні повинні не тільки глибоко засвоїти основні статутні положення, а і внутрішньо сприйняти їх. Для цього потрібно дохідливе та цікаво розповісти про вимоги статуту, розкриваючи їх сутність, переконливо довести учням, що успіх виконання навчально-бойового завдання залежить від суворого, точного і своєчасного їх дотримання. На яскравість своєї розповіді викладач повинен звернути особливу увагу ще і тому, що високих результатів учні можуть досягти, розвиваючи не лише процес сприймання, запам’ятовування, мислення, а й такий психологічний процес, як уява (фантазія). Адже багато процесів, явищ, об’єктів, про які йдеться на цьому занятті, учні не можуть сприйняти безпосередньо через відчуття. Наприклад, свою службову діяльність в армії вони повинні уявити через опис, розповідь викладача, або читаючи про це в посібнику.

Викладачу доцільно було б визначити навчальні місця, тривалість і послідовність практичного тренування, провести інструктаж командирів відділень, які керуватимуть на навчальних місцях і при цьому підготувати їх до зразкового показу стройових прийомів та подачі необхідних команд при виконанні наказів, військовому вітанні, звертанні до начальників і старших тощо.

Для підвищення якості заняття потрібно мати на кожному навчальному місці навчально-

тренувальні картки (НТК) з переліком змісту і порядку опрацювання практичних дій.

Під час вивчення першого питання теми заняття після приймання рапорту і тренування стройових прийомів викладачу рекомендується, по-перше, розкрити значення статутів для особового складу Збройних Сил України і мету їх вивчення, наголосивши при цьому, що вони - зведення законів військової служби, де визначені права і обов'язки військовослужбовців, характер стосунків між ними, що вони суворо і точно регламентують всі сторони побуту і повсякденної діяльності військ, дають вичерпні вказівки з питань підтримання дисципліни, організованості і порядку у військах.

5. До статутів Збройних Сил України належать: Статут внутрішньої служби, Статут гарнізонної та караульної служб, Дисциплінарний статут, Стройовий статут.

Їх прийнято називати загальновійськовими, а їх вимог повинні дотримуватися всі військовослужбовці, незалежно від військового звання і посади.

По-друге, роз'яснити учням, що крім загальновійськових статутів є й інші (бойові), які сприяють формуванню у військовослужбовців високих морально-психологічних і бойових якостей. Вони необхідні для ведення сучасного загальновійськового бою.

По-третє, роз'яснити учням, що статuti відрізняються за своїм призначенням, але всі вимоги їх спрямовані на виконання однієї мети - встановити у військах твердий порядок, дати єдині вказівки до навчання і виховання військовослужбовців, чітко визначити коло обов'язків воїнів і порядок їх виконання.

Під час викладу теми слід уникати перевантаження учнів матеріалом, який не стане в пригоді у військовій службі, а потрібно зосередити увагу юнаків на знанні особливостей стосунків та спілкування у військових колективах, методів саморозвитку, саморегуляції тощо.

Отже, викладачу необхідно підкреслити, що правильне розуміння і засвоєння вимог статутів - це важливий крок для прискорення майбутньої адаптації учнів до служби у Збройних Силах України.

Вивчення матеріалу про загальні обов'язки військовослужбовців можна розпочати з роз'яснення, що суворе і точне дотримання положень статутів - одна із основних вимог військової присяги, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 6 грудня 1991 року.

Далі доцільно було б дати змогу учням прослухати запис тексту військової присяги, а потім визначити суть цього найважливішого правового документа. Приймаючи присягу, кожен бере на себе обов'язки по захисту Батьківщини. Принагідно навести приклади неухильного виконання військової присяги військовослужбовцями Збройних Сил України.

Після цього необхідно прочитати учням статті 6-6 Статуту внутрішньої служби і пояснити їх зміст, використовуючи рекомендовані плакати, діафільми, а також навести приклади бездоганного виконання вимог статутів у воєнний і мирний час.

Викладач, підбиваючи підсумки сказаного, повинен підкреслити, що чим ліпше кожен солдат на своєму місці буде виконувати обов'язки, тим успішніше вирішуватиметься наше спільне завдання - підвищення бойової могутності Збройних Сил України.

Далі вчителю доцільно дати кілька хвилин учням для самостійної роботи з вивчення положень військової присяги і вказаних статей Статуту внутрішньої служби, а потім провести коротку бесіду для виявлення рівня засвоєння вивченого матеріалу а таких питань:

1. Основні вимоги військової присяги. 2. Загальні обов'язки військовослужбовців.

Висвітлюючи друге питання теми, варто звернути увагу учнів на те, які і коли були введені перші військові звання, які з них існують зараз у Збройних Силах України, а також порядок їх надання.

Потім викладач повинен роз'яснити учням, чому військові звання надаються персонально, маючи на увазі, що у Збройних Силах України вони розподіляються на армійські та флотські. Розповідаючи про це, покажіть на екрані картку з переліком військових звань, які зазначені у дод. 2 до статті 13 Статуту. Також потрібно роз'яснити учням, що за військовими званнями всі військовослужбовці Збройних Сил України розподіляються на солдатів, сержантів, прапорщиків-мічманів, молодших офіцерів, старших офіцерів і вищий офіцерський оклад. Найвище військово звання Збройних Сил України - генерал армії України.

Під час розповіді про порядок надання військових звань, визначений Положенням про

проходження військової служби громадянами України, яке затверджене Президентом України, викладачу слід підкреслити, хто має право їх надавати:

- до старшин включно - командири (начальники), яким дано право видавати накази про надання цього військового звання;
- військове звання прапорщиків і мічманів надається наказом командира дивізії, або прирівняної до нього особи і вище;
- перше офіцерське звання військовослужбовцям надається Міністерством оборони України;
- чергові військові звання офіцерів до капітана включно - командувачами армій, командирами військових корпусів, або прирівняними до них посадовими особами і вище;
- до підполковника включно - заступниками Міністра оборони України, командувачами оперативних командувань, командувачами видів Збройних Сил України;
- до полковника включно - Міністром оборони України;
- військові звання вищого офіцерського складу військовослужбовцям надаються Президентом України на подання Міністра оборони України.

Відповідно до військових звань кожен військовослужбовець має на форменому одязі знаки розрізнення: погони, нагрудні та нарукавні знаки, знаки на головному уборі і погонах, канти, лампаси тощо. Використовуючи плакати і схеми, викладач повинен показати всі елементи і роз'яснити учням їх значення.

Треба звернути увагу учнів на те, що в різні періоди існування Збройних Сил України ці знаки були неоднаковими, і роз'яснити, які знаки розрізнення існували раніше. При цьому викладач повинен підкреслити, що Уряд України, незважаючи на складні економічні умови, виявляє постійну турботу про забезпечення військовослужбовців всім необхідним, щоб зовнішній вигляд та форма одягу воїнів відповідали сучасним світовим стандартам.

Засвоєння матеріалу найкраще перевіряти, використовуючи технічні засоби навчання. Для цього необхідно показати на екрані картки із зображенням погонів і знаків розрізнення військовослужбовців і фронтальним опитуванням перевірити, як учні це засвоїли.

Під час вивчення матеріалу про начальників і підлеглих викладачу необхідно ознайомити учнів з цим питанням, роз'яснюючи статті 11-15 Статуту внутрішньої служби, а учні повинні уявити, що за своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути і начальниками і підлеглими одночасно. Тут потрібно дати визначення поняття "прямий начальник", а також пояснити, що найближчий до підлеглого прямий командир називається безпосереднім начальником. Для рядового таким начальником є командир відділення. За службовим становищем прямими начальниками для рядового є всі командири, починаючи з командира взводу і вище.

Після цього необхідно зосередити увагу учнів на розповіді про те, хто є начальником при спільному виконанні служби військовослужбовцями, які не підлягають один одному по службі, а їхні стосунки не визначені командиром (начальником).

Викладач повинен пояснити учням, що старші за званням мають право вимагати від молодших дотримання військової дисципліни, громадського порядку і форми одягу, а також правил поведінки і військового вітання. Потрібно домогтися того, щоб учні твердо засвоїли, хто є начальником, хто - підлеглим, хто - старшим, хто - молодшим. Далі необхідно обов'язково звернути увагу учнів на такий виховний момент: вони повинні зрозуміти і засвоїти, що в період служби в армії до них командири і начальники як старші, так і молодші виявлятимуть найвищу вимогливість. Отже треба вже зараз психологічно готувати себе до цього.

Викладач може дати кілька хвилин для самостійного вивчення зазначених статей статуту, а потім відповісти на запитання учнів.

Відпрацювання третього питання теми рекомендується провести практично на кількох навчальних місцях.

Перед початком практичного вивчення дій викладач повинен визначити його порядок (вказати навчальні місця, тривалість тренування на них, порядок зміни тощо).

Новий матеріал бажано викласти одразу з усіх питань, використовуючи статут для роз'яснення

змісту основних статей. Потім викладач особисто або за допомогою командирів відділень показує практичні дії, звертаючи особливу увагу при цьому на:
 дотримання правил військового вітання при зустрічі (обгоні);
 порядок виконання команди “Струнко” і віддачі рапорту з прибуттям у підрозділ командира (начальника);
 дії військовослужбовців у строю і поза строєм при виконанні Державного гімну;
 дії при звертанні начальника або старшого до військовослужбовця;
 порядок звертання військовослужбовця до свого безпосереднього начальника зі службових питань.
 Після розповіді і практичного показу дій доцільно дати можливість учням протягом кількох хвилин самостійно обмірковувати положення статей Статуту внутрішньої служба. Після цього викладач розподіляє взвод на три навчальні групи і приступає до тренування.

Навчальне місце № 1

Військове вітання:

військове вітання при зустрічі (обгоні);
 військове вітання старших підлеглими і молодшими за званням;
 віддавання військової честі при виконанні Державного гімну;
 відповідь військовослужбовця на привітання начальника. Питання доцільно відпрацьовувати попарно.

Навчальне місце № 2

Звертання військовослужбовців.

Тренування доцільно проводити групами із трьох учнів а послідовним чергуванням.

1. Звертання підлеглого (молодшого) до старшини (прапорщика) і лейтенанта.
2. Звертання до іншого військовослужбовця у присутності командира (начальника) або старшого.
3. Дії військовослужбовця при звертанні до нього начальника або старшого.

Навчальне місце № 3

Керівник заняття контролює роботу командирів відділень на навчальних місцях, виправляє їхні помилки, дає поради. Він спостерігає за діями учнів. Тих, які допускають помилки, викликає до себе і особисто інструктує. В цей же час він перевіряє виконання ними домашнього завдання. Зміна груп проводиться за командою керівника через певний час. Помічники керівника оцінюють дії учнів, результати доповідають викладачу наприкінці заняття.

У четвертому питанні теми викладачу слід зосередити увагу учнів на тому, що солдат понад усе повинен глибоко усвідомити свій обов'язок - неухильно дотримуватися законів та вимог військової присяги, бути готовим до виконання завдань, зв'язаних із захистом Батьківщини. Цього можна досягти тільки через сумлінне вивчення військової справи, зразкове виконання своїх службових обов'язків, засвоєння всього, чого навчають командири (начальники).

Розпочинаючи розповідь про обов'язки солдата, викладачу доцільно спочатку голосно прочитати статтю 83 статуту, а потім роз'яснити їх зміст і вимоги. Під час розповіді необхідно показати плакати “Обов'язки солдата”, нагадати текст військової присяги. Принагідне наголосити на тому, що обов'язки солдата передбачають у всіх випадках точне виконання статутних положень, але ще трапляються солдати, які допускають порушення по службі. За це вони мусять нести відповідальність. При цьому важливо підкреслити, що командирів дано право притягати винних до відповідальності як дисциплінарної, так і карної.

Потім викладач роз'яснює учням, що до дисциплінарної відповідальності солдат притягається за порушення військової дисципліни, громадського порядку тощо, а до карної - за ті порушення, які в умовах Збройних Сил є надто небезпечними. Наприклад, за самовільне залишення частини (місця служби) військовослужбовцем строкової служби, неприбуття його в строк без поважної причини на службу при звільненні з частини або з відрядження, відпустки чи лікарні при запізненні тривалістю понад одну добу, але не більше трьох; при запізненні менше доби, але вчиненому повторно протягом трьох місяців - військовослужбовець може

бути покараний направленням у дисциплінарний батальйон строком від трьох місяців до трьох років (у воєнний час - від трьох до десяти років).

При цьому не зайвим буде нагадати, що солдат несе відповідальність і за порушення правил безпеки, особливо при поводженні зі зброєю. Слід також звернути увагу на рекомендації Міністерства освіти щодо дотримання заходів безпеки при проведенні стрільб у шкільному тирі. Необхідно спинитись і на розгляді відповідних статей Статуту внутрішньої служби.

Далі рекомендується виділити кілька хвилин для самостійного вивчення матеріалу, після чого провести коротку бесіду.

Орієнтовні питання для проведення бесіди:

1. За що відповідає солдат у мирний час?
2. Обов'язки солдата в стосунках з командирами, товаришами.
3. Обов'язки солдата під час перебування поза розташуванням військової частини.
4. За які порушення солдат притягається до дисциплінарної та карної відповідальності?
5. Хто має право вирішувати питання про притягнення до карної відповідальності?

У заключній частині уроку викладачу необхідно підбити підсумок: вказати на характерні недоліки у засвоєнні теоретичного матеріалу і помилки при практичному виконанні дій; визначити, чи досягнуто навчальної та виховної мети уроку в цілому; оголосити оцінки кожному учню; звернути увагу на погано засвоєні питання, дати завдання додому, оголосити навчальні питання наступного заняття і місце його проведення.

6. Навчально-виховну мету теми “Військова дисципліна, обов'язки та відповідальність військовослужбовців щодо її дотримання” доцільно визначити так:

1. Усвідомити сутність і значення військової дисципліни; ознайомити учнів з обов'язками військовослужбовців щодо її дотримання; з'ясувати суть заохочень та стягнень, які застосовуються до солдатів.

2. Формувати в учнів усвідомлення в необхідності дотримання військової дисципліни і порядку. У ході підготовки до заняття викладачу необхідно провести таку роботу:

з'ясувати основні навчальні питання;

дібрати і вивчити відповідну літературу;

вирішити, про що необхідно розповісти учням, а що вони повинні вивчити самостійно, які приклади навести, які фрагменти кіно- і діафільмів продемонструвати;

намітити порядок висвітлення навчальних питань;

визначити головне у змісті теми для її закріплення в ході уроку;

дібрати і підготувати до показу ілюстративний матеріал, визначити порядок і час його показу;

перевірити роботу приладів та інших технічних засобів, які вирішено застосувати в ході заняття;

відпрацювати все заняття для розрахунку часу та підвищення своєї методичної майстерності;

скласти план-конспект проведення заняття і затвердити його у директора школи.

Розпочинаючи заняття, учитель повинен пам'ятати, що чим більше активізує він під час заняття пам'ять учнів, тим ґрунтовніші знання й навички сформуються в них.

Після виконання елементів вступної частини заняття викладачу рекомендується перевірити ступінь засвоєння навчального матеріалу з раніше вивченої теми. Опитування доцільно провести за напрямками:

начальники і підлеглі, їхні права та обов'язки;

військові звання і знаки розрізнення;

порядок віддання військової честі;

обов'язки солдата (матроса);

порядок звертання до начальників тощо.

При цьому можна застосувати два варіанти: теоретичний і практичний.

Теоретичний (перевага - можливість перевірити значно більше учнів): двох-трьох учнів викликати до дошки, щоб вони записали свої відповіді; шість-вісім учнів опитують письмово (за картками);

решта - відповідатиме на запитання, поставлені до них усіх.

Практичний (запитання окремим учням):

1. Ви - командир, а Ви - підлеглий, необхідно принести крейду. Ваші дії?
 2. Ви - сержант, а Ви - рядовий, зустрілися у місті. Ваші дії?
 3. Ви - начальник, а Ви - підлеглий. Підлеглому необхідно звернутися в особистій справі. Дійте. Після опитування викладачу бажано запропонувати учням виправити помилки, які були зроблені у відповідях. За необхідності це треба зробити самому.

З метою підготовки учнів до вивчення навчальних питань, які будуть розглянуті на занятті, поставити всьому взводу (групі) такі запитання: навести приклад із художньої літератури або фрагмент кінофільму, коли високо дисциплінована група воїнів перемогла переважаючого силою противника. За необхідності навести цей приклад самому.

Розпочинаючи виклад першого питання теми, прочитайте зміст ст. 1. Дисциплінарного статуту і підкресліть, що в самому змісті цієї статті показана сутність військової дисципліни. Далі викладач повинен роз'яснити учням, що військова дисципліна є однією з найважливіших умов бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України, що вона дає воїнам велику силу, перетворює військо на єдиний міцний організм, який спроможний діяти швидко і точно у складних обставинах сучасного загальновійськового бою.

Розкриваючи суть військової дисципліни, необхідно дати учням поняття про дисципліну в широкому значенні цього слова. Потім викладачу потрібно звернути увагу на ст. 2 зазначеного статуту і пояснити її сутність.

Продовжуючи заняття, можна дати учням кілька хвилин для самостійного закріплення цих положень. Потім провести бесіду для того, щоб з'ясувати, як вони засвоїли навчальний матеріал. Для цього опитати двох-трьох учнів, а одного-двох - попросити навести свої приклади.

За необхідності приклад слід навести самому, використовуючи для цього плакат, слайд або фрагмент кінофільму.

Доцільно опитувати насамперед тих учнів, які погано засвоюють матеріал. Якщо вони відповідатимуть правильно, це означатиме, що решта учнів засвоїла питання. Необхідно пам'ятати, що залежно від індивідуального рівня розвитку учнів слід дозувати навчальний матеріал, даючи різні за змістом та обсягом завдання.

При розгляді другого питання теми спершу слід запропонувати учням самостійно прочитати статті 3-4 статуту, дібрати приклади з раніше прочитаної літератури, фрагментів фільмів, щоб під час опитування вони могли аргументувати свої відповіді. Викладачу необхідно також спрямувати учнів на те, щоб вони не забували наводити і приклади бездоганної служби випускників школи, якщо такі мають місце.

Треба зосередити увагу учнів на тому, що відповідальність за стан військової дисципліни в частині, підрозділі несе командир (начальник), проте загальновійськові статuti вимагають, щоб усі військовослужбовці сприяли підтриманню військової дисципліни й порядку, застерігали товаришів від недостойних учинків.

У ході бесіди викладач повинен підвести учнів до логічного висновку про необхідність виховання самодисципліни на цьому етапі підготовки до служби в армії.

Можна учням запропонувати відповісти на кілька запитань:

1. Що означає бути дисциплінованим?
2. Чим досягається висока військова дисципліна?
3. Обов'язки військовослужбовців по дотриманню військової дисципліни тощо.

Під час вивчення третього питання теми рекомендується спрямувати учнів на переважно самостійне вивчення матеріалу. Кожен учень має бути готовим до відповіді на будь-яке питання теми заняття. Водночас треба постійно наголошувати на тому, що до військовослужбовців, які несумлінно ставляться до виконання свого військового обов'язку, крім заходів переконання, застосовуються і заходи примусу. Тобто, за сумлінне виконання своїх обов'язків солдата заохочують, а за негідні вчинки - карають. За Статутом кожен начальник зобов'язаний заохочувати достойних і суворо вимагати з порушників.

Використовуючи посібник, необхідно звернути увагу учнів на заохочення, які застосовуються щодо солдатів строкової служби. Розповісти учням, хто з колишніх школярів під час проходження строкової служби в армії мав заохочення, зокрема додаткову короткотермінову

відпустку.

Далі потрібно виділити деякий час для самостійного вивчення статей 14-17 Дисциплінарного статуту.

Починати розповідь про стягнення потрібно зі статей 46-48, 50, 52 Статуту. Після цього доцільно пояснити зміст кожної з них, наголосивши на тому, що арешт є одним з крайніх заходів покарання і застосовується, як правило, в тих випадках, коли інші залишаються безрезультатними. Бажано за допомогою технічних засобів перерахувати всі стягнення, які накладаються на солдатів, зосередити увагу учнів на тому, що суворість стягнення зростає, якщо воїн неодноразово порушував дисципліну або брав участь у груповому порушенні такої, а також коли провину скоєно під час виконання службових обов'язків. При цьому необхідно навести конкретні приклади накладання стягнень.

Далі викладачу рекомендується дати учням кілька хвилин для самостійного засвоєння матеріалу, потім провести бесіду.

У заключній частині заняття необхідно підвести підсумки, оголосити оцінки, дати завдання для самостійної роботи вдома з вивчення положень Дисциплінарного статуту Збройних Сил України.

7. Тема “Обов’язки та дії днювального роти” вивчається з метою:

1. Ознайомити учнів з обов’язками добового наряду роти; вивчити обов’язки днювального роти; навчити юнаків правильно виконувати обов’язки днювального роти на практиці.
2. Виховувати в юнаків свідоме ставлення до виконання свого військового обов’язку, почуття відповідальності за точне виконання обов’язків днювального роти, прагнення до бездоганного виконання обов’язків особами добового наряду.

Готуючись до занять, викладач, виходячи з власного досвіду, рівня підготовки учнів, зобов’язаний визначити час і метод їх проведення. Також бажано, щоб учні напередодні цих занять самостійно ознайомилися з вимогами статей 6, 83-64, 228-229 Статуту і засвоїли їх.

Викладач повинен особисто вивчити зазначені статті Статуту, а також продумати кілька прикладів пильного несення служби особами добового наряду, героїчним вчинків, які були звершені військовослужбовцями під час виконання свого службового обов’язку, особливо у мирний час.

Необхідно продумати і визначити кількість навчальних місць, а також розділити клас (взвод) на групи (відділення) і призначити в кожному з них старшого.

Викладачу слід звернути увагу і на матеріальне забезпечення заняття для якісного опрацювання навчальних питань.

Якщо немає змоги провести це заняття на базі військової частини, викладач повинен підготувати і обладнати спеціальні місця для несення служби днювальним роти згідно з вимогами Статуту. На кожному з них мають бути: дошка документації добового наряду роти, телефон, тумбочка (армійського зразка), вогнегасник, нагрудний знак (нарукавна пов’язка) чергового роти, два макети багнетів, статuti Збройних Сил України. Крім того, на кожному навчальному місці необхідно мати навчально-тренувальні картки.

Напередодні заняття необхідно проінструктувати і потренувати командирів відділень (старших груп), які мають керувати на навчальних місцях. Це необхідно для їхніх грамотних і впевнених дій на місцях щодо виконання статутних вимог і методично правильної оцінки учнів під час проведення тренування.

З навчальною і виховною метою і для розвитку в учнів кмітливості, самостійності, відповідних навичок, належного психологічного настрою викладач повинен перед проведенням заняття продумати порядок створення безпосередньо на занятті відповідних умов, які б сприяли самостійному прийманню рішень учнями та їхнім діям відповідно до вимог Статуту. Ось чому доцільно для відпрацювання практичних питань на навчальних місцях розробити відповідні навчально-тренувальні картки (НТК), які даватимуть систему ввідних і визначатимуть порядок дій за ними керівника та учнів. Виготовлення цих НТК та видачу їх учням треба організувати напередодні заняття, перед проведенням “репетиції уроку”.

У період підготовки до занять необхідно також записати на магнітофонну стрічку команди, які

має подавати черговий днювальний роти під час несення служби. В ході заняття ці команди слід репродукувати як зразок на навчальних місцях.

Для свідомого засвоєння теми доцільно практикувати самостійну роботу учнів, а перевірку знань проводити не тільки методом опитування, а і в ході спеціально створених умов гри, які вимагатимуть від учнів швидкого прийняття рішень і виконання практичних дій. При визначенні часу на проведення заняття треба передбачати 2...3 хв на кожному місці для самостійного вивчення статутних вимог і 8...10 хв. наприкінці заняття для проведення тематичного контролю а будь-якій формі.

У наступній частині необхідно коротко нагадати учням вимоги статей 182, 187, 208, 228-229 Статуту внутрішньої служби, а потім підкреслити, що в сучасних умовах необхідна висока пильність, найсуворіша дисципліна і організованість, оскільки інтереси бойової готовності вимагають від всіх осіб добового наряду роти міцних знань і відпрацьованих до автоматизму навичок виконання своїх обов'язків. Ще раз слід нагадати учням, що перед ними стоїть відповідальне завдання - навчитися практично виконувати обов'язки днювального роти в простих умовах, правильно приймати рішення і діяти за заздальгідь розробленими ввідними. Чим краще учні на уроках сприйматимуть новий матеріал, осмислюватимуть його, тим глибше вони його запам'ятають і зможуть потім правильно використовувати на військовій службі.

Далі керівник заняття дає команду для відбуття груп (відділень) на навчальні місця і до початку тренування.

Навчальне місце № 1

Навчальне питання “Обов'язки днювального роти. Дії днювального вільної зміни”.

Метод проведення: розповідь, показ, тренування. Керівник - командир відділення.

Навчальне місце № 2

Навчальне питання “Дії чергового днювального роти при появі в казармі військовослужбовців іншої роти, при спробах винесення з казарми зброї та іншого майна роти.

Метод проведення: показ, тренування, взаємне навчання. Керівник - командир відділення.

Навчальне місце № 3

Навчальне питання “Дії чергового днювального роти у випадку пожежі, нестатутних стосунків між військовослужбовцями роти”. Метод проведення: показ, тренування, взаємне навчання. Керівник - командир відділення.

Навчальне місце № 4

Навчальне питання “Дії чергового днювального роти при прибутті в роту прямих начальників, а також офіцерів та старшини роти”.

Метод проведення: показ, тренування, взаємне навчання.

Керівник - командир відділення.

Після прибуття групи на навчальне місце, помічник керівника заняття (командир взводу, відділення) розставляє учнів таким чином, щоб мати змогу бачити дії всіх учнів при виконанні ними обов'язків днювального роти. Далі він повинен оголосити навчальне питання, що буде відпрацьовано на цьому місці, а також порядок його відпрацювання та черговість дій учнів у ролі днювального роти.

Потім керівник на навчальному місці показує приклади дій днювального з усіх ввідних, які будуть відпрацьовуватися на цьому місці. Відтак переходить до проведення тренування.

Зразок кількох ввідних на НТК, які слід мати на кожному навчальному місці.

1. Керівник оголошує ввідну “В роту прибув командир роти” і сам виступає в ролі командира роти; стежить за діями днювального, за необхідності виправляє його.

Днювальний подає команду “Струнко”; викликає чергового роти і після його прибуття доповідає: “Товаришу сержант, у роту прибув командир роти і перебуває в канцелярії роти”.

2. Керівник оголошує ввідну: “Солдат Лунько виносить із спального приміщення великий паунок і прямує до виходу”, і сам виконує роль солдата Лунька;

Днювальний командує: “Рядовий Лунько, стійте!”, потрібною командою викликає чергового роти, а після його прибуття доповідає причину виклику.

3. Керівник оголошує ввідну: “В роту прибув капітан, якого днювальний роти не знає”, і сам

виступає в цій ролі;

Днювальний має прикласти руку до головного убору і спитати:

“Товаришу капітан, дозвольте дізнатися, хто Ви такий і яка мета Вашого візиту?”; після відповіді капітана викликає чергового роти встановленою командою.

4. Керівник оголошує ввідну: “В роту прибув командир першого взводу”, і сам виконує роль командира першого взводу;

Днювальний подає команду “Черговий роти, на вихід!”.

5. Керівник оголошує ввідну: “На годиннику 3.00. Рота спить. Днювальний відчуває запах горілого і бачить дим, який виходить з умивальної. Відчинивши двері кімнати, помічає, що горить електропровід”.

Днювальний встановленою командою викликає чергового роти, вимикає рубильник, бере вогнегасник і починає гасіння вогню.

6. Керівник оголошує ввідну “Зателефонував черговий частини”. Днювальний на телефонний дзвінок відповідає: “Днювальний роти (називає своє військовоє звання та прізвище)”, отримавши вказівку, відповідає: “Так!” і діє за обставинами.

7. Керівник оголошує ввідну: “Днювальний вільної зміни виконує обов’язки чергового роти. Рота перебуває на заняттях. В цей час черговий частини дав сигнал “Збір!”;

Днювальний посилає днювального вільної зміни за особовим складом роти, особисто повідомляє про отриманий сигнал командира роти і чергового роти та діє за їх вказівками.

8. Керівник оголошує ввідну: “Ви - днювальний вільної зміни. Рота відбула на заняття. Ваші дії?”;

Днювальний отримує вказівки у чергового роти, приступає до наведення порядку у приміщенні роти, виконує іншу роботу.

9. Керівник оголошує ввідну: “Вночі зі спального приміщення виходить роздягнений солдат і прямує до виходу з казарми”.

Днювальний командує: “Товаришу (пане) солдат, поверніться. вдягніться, а потім виходьте з казарми”.

Після подачі кожної ввідної керівнику на навчальному місці слід вимагати від учнів насамперед практичних дій, але іноді можна заслухати і теоретичну відповідь. Тільки переконавшись у засвоєнні матеріалу, можна переходити до наступної ввідної.

Керівник заняття (викладач) у цей час стежить за діями своїх помічників та учнів і за необхідності виправляє помилки та недоліки.

Рекомендується також з метою акцентування уваги на діях товаришів і якісного засвоєння навчального матеріалу залучати інших учнів для виправлення допущених помилок у практичних діях.

Місце заняття необхідно змінювати за командою керівника заняття. Його помічники при зміні залишаються на своїх місцях і проводять заняття з черговим відділенням.

Наприкінці заняття, після відпрацювання всіх питань на навчальних місцях, викладач має організувати проведення ділової (військової) гри у складі взводу тривалістю 8...10 хв. для контролю за засвоєнням обов’язків днювального роти та вмінням практично їх виконувати.

У заключній частині уроку викладач повинен підвести підсумки заняття, оголосити оцінки, вказати на характерні помилки й недоліки, дати завдання для самостійної роботи, зорієнтувати учнів на наступне заняття.

8. Метою практичного заняття “Права та обов’язки вартового” може бути:

1. Ознайомлення учнів із завданнями караульної служби, обладнанням поста, способами його охорони та обов’язками під час прийому поста, в інших ситуаціях.

2. Виховання в учнів почуття особистої відповідальності за виконання завдань караульної служби, й також рішучості, сміливості, пильності, самовідданості.

Специфіка заняття і відведений на нього час вимагають від викладача застосування комбінованого методу його проведення, але необхідно пам’ятати, що під час занять учні повинні виявляти активну розумову та практичну (рухову) діяльність, тому що це стосується вивчення вправ зі зброєю, дій в екстремальних ситуаціях тощо.

Вивчення першого і другого питань теми доцільно розглянути на спеціально обладнаному

навчальному місці, а для опрацювання третього питання необхідно підготувати кілька навчальних місць, особливо, якщо у взводі (класі) 15 чи більше учнів.

У ході підготовки до проведення заняття рекомендується детальніше продумати порядок викладу матеріалу, визначити які статті Статуту необхідно буде тільки прочитати і пояснити, а які потрібно записати під час самостійної роботи.

Зважаючи на те, що розповідь бажано супроводжувати показом плакатів, макетів, фрагментів діафільмів, викладачу потрібно визначити тривалість і місце їх демонстрації в ході заняття.

Для кожного навчального питання доцільно визначити конкретний час. Наприклад, щодо третього питання на першому навчальному місці доцільно визначити загальний час до 10 хв. З них: на розповідь - 2...3 хв, на показ - 1...2 хв, на тренування - 5...7 хв. Такий розрахунок потрібно зробити для кожного навчального місця.

Напередодні заняття викладачу необхідно особисто перевірити готовність усіх навчальних місць та їх елементів, матеріальне забезпечення. Провести інструктаж командирів відділень для стажування їх у ролі помічників керівника заняття, навчити їх зразковому виконанню всіх дій на посту, а також пояснити порядок користування навчально-тренувальними картками, методичку оцінки відповідей і практичних дій учнів.

Проведення заняття слід спланувати в караульному містечку військової частини. Якщо його нема, необхідно спеціально обладнати містечко на шкільному дворі.

Перед безпосереднім відпрацюванням навчальних питань теми викладач повинен звернути увагу учнів на те, що всі вони під час заняття будуть виступати в ролі вартового на посту. Необхідно також нагадати про дотримання заходів безпеки, особливо при поводженні зі зброєю. Учням наголосити, що міцні знання раніше вивчених обов'язків днювального роти будуть допомогою для швидкого й міцного засвоєння обов'язків вартового.

Розпочати виклад першого питання теми бажано з короткої характеристики загальної структури Статуту гарнізонної і караульної служби Збройних Сил України. Після цього визначити час для самостійного вивчення учнями статей 99-100, 103-107 цього Статуту.

У подальшому висвітленні матеріалу викладачеві доцільно супроводжувати свою розповідь про завдання караульної служби показом макетів, малюнків, слайдів, використовувати інший дидактичний матеріал.

Обов'язково звернути особливу увагу на такі поняття, як караул, пост тощо.

Свою розповідь про караульну службу, як завжди, слід підкріплювати наведенням прикладів зразкового несення цієї служби військовослужбовцями.

Для контролю за засвоєнням матеріалу рекомендується проведення короткочасної бесіди з питань: “Для чого існує караульна служба?”, “Що називають караулом?”, “Що називають постом?”, “Кого називають вартовим?”, “Яке призначення окремих елементів поста?” тощо.

Переходячи до вивчення другого питання теми, рекомендується прочитати і роз'яснити учням статті 234-236 Статуту про недоторканність вартового та надання йому права застосовувати зброю. Навести приклади пильності вартових у роки Великої Вітчизняної війни і в мирний час. Потім визначити певний час (5...7 хв.) для самостійного вивчення обов'язків вартового.

Необхідно також провести бесіду, пропонуючи учням відповісти на такі запитання: “У чому полягає недоторканність вартового?”, “Кому підпорядкований вартовий?”, “Які обов'язки вартового при охороні поста?”.

Закінчуючи виклад, необхідно звернути увагу учнів на недостатньо засвоєні положення статей Статуту, націлити їх на якісні правильні дії, які будуть відпрацьовуватись при вивченні наступного питання.

Вивчення третього питання теми рекомендується організувати на трьох навчальних місцях.

Навчальне місце № 1

Навчальне питання „Порядок заряджання і розряджання зброї. Дії під час приймання і здачі поста”.

Метод проведення: показ, тренування, взаємне навчання. Керівник - командир взводу.

Виклад матеріалу на цьому навчальному місці слід розпочати з того, де і як проводиться заряджання і розряджання зброї, а потім командир взводу практично показує порядок дій при цьому. Під час тренування відділення необхідно розділити учнів на кілька груп /кількість

навчальних автоматів дорівнює кількості груп/. Решта учнів у кожній групі проводитимуть тренування а макетами автоматів, повторюючи дії за керівником.

Тренування проводиться у такому порядку: відділення шикуються в одну шеренгу перед кулевловлювачем, командир взводу повторно показує порядок заряджання в повільному темпі. Подальше тренування бажано проводити так: спочатку за елементами за вісім заходів, а коли дії будуть засвоєні правильно - в цілому.

Для розучування елементів подається команда: "По розділах, заряджай: роби - РАЗ, роби - ДВА" і т.д.

На "роби - РАЗ" - зробити крок уперед;

"роби - ДВА*" - взяти зброю в положення стрільби стоячи;

"роби - ТРИ" - примкнути багнет;

"роби - ЧОТИРИ" - зняти автомат із запобіжника, звести курок, потім спустити курок, поставити автомат на запобіжник;

"роби - П'ЯТЬ" - витягти із сумки і вставити в автомат споряджений магазин;

"роби - ШІСТЬ" - доповісти: "Зброю заряджено і поставлено на запобіжник!";

"роби - СІМ" - узяти зброю на ремінь;

"роби - ВІСІМ" - зробити крок назад.

Після проведення одного циклу тренувань навчальне зброя передається наступному учню.

Для відпрацювання прийому заряджання зброї в цілому подається команда: „Зміна, справа /зліва/ по одному – ЗАРЯДЖАЙ”, або „ЗМІНА. – ЗАРЯДЖАЙ”.

Після того, як усі учні правильно виконають цей прийом, керівник заняття у такій самій послідовності відпрацьовує прийом розряджання зброї.

Далі на цьому навчальному місці необхідно відпрацювати дії під час приймання і вдачі поста.

Для цього відділення необхідно розділити на дві групи. Групою, яка прийматиме пост, мав керувати командир взводу, другою, яка здаватиме пост, - командир відділення. Як розводящі вони провадять зміну вартових і переходять до тренування.

Під час відпрацьовування словесної здачі поста рекомендується видавати учням навчально-тренувальні картки. Тренування проводиться кілька разів.

Порядок дій вартового під час прийому і здачі поста викладач може роз'яснити перед початком тренування або в ході його.

Навчальне місце 2

Навчальне питання "Положення зброї вартового на посту. Способи охорони поста. Дії вартового під час пожежі на посту, у випадку порушення порядку біля свого або сусіднього поста".

Метод проведення: розповідь, показ, тренування, взаємне навчання.

Керівник - командир відділення.

Починаючи відпрацювання завдання на цьому навчальному місці, керівнику доцільно прочитати вголос статті 105-107, 236 Статуту, потім пояснити і показати за допомогою помічників різні положення зброї вартового на посту, способи охорони поста.

Для наступного якісного відпрацювання практичних дій вартового керівнику бажано одночасно розповідати і показувати всьому відділенню дії вартового під час виникнення на посту пожежі, а потім приступити до тренування у такому порядку: відділення в одно шеренговому строю знаходиться на обладнаній ділянці поста, командир відділення повторно показує учням дії і починає тренування. Замість вогнегасників можна використовувати дерев'яні болванки, які імітують вогнегасники.

Варіанти ввідних для відпрацювання цього питання:

1. Пожежа біля входу до сховища.

2. Горять двері сховища.

3. Із вікон сховища йде дим.

4. Пожежа на сусідньому посту та ін.

Розглядаючи дії вартового у випадку порушення порядку поблизу свого або сусіднього поста, керівник повинен коротко розповісти і показати черговість їх виконання, потім розподілити

відділення на групи і перейти до тренування. Рекомендується учням мети спеціально підготовлені навчально-тренувальні картки, які містять такі ввідні:

1. Біля поста сталася бійка.
2. До поста наближаються двоє незнайомих.
3. У напрямі до сусіднього поста наближається крадькома незнайомий.
4. Біля паркану вашого поста зібрався натовп.

Навчальне місце № 3

Навчальне питання "Дії вартового у разі нападу на пост і порядок застосування зброї".

Метод проведення: розповідь, показ, тренування, взаємне навчання.

Керівник - командир відділення.

Спочатку керівник повинен поділити відділення на дві групи для спільного навчання, а потім роз'яснити учням вимоги статей 197-200 Статуту.

Після відпрацювання практичних дій у разі нападу на пост керівник переходить до тренування порядку застосування зброї вартовим. Спочатку він показує прийом у повільному темпі, а після цього учні приступають до попарного тренування. Контроль правильності дій перевіряється командиром відділення за навчально-тренувальною картою.

Під час проведення заняття на всіх трьох місцях викладач контролює хід тренування на кожному з них і допомагає керівникам. За необхідності він викликає до себе учнів, які мають труднощі у вивченні матеріалу, і особисто інструктує їх. Решта учнів отримують оцінки від командирів відділень - керівників навчальних місць.

У заключній частині уроку викладачу необхідно оголосити оцінки, зробити аналіз засвоєння матеріалу теми, звернути при цьому увагу на те, що виконання вимог Статуту гарнізонної і караульної служби є важливим не тільки для успішної охорони поста, а також і для збереження власного життя. Тому потрібне щоденне тренування волі, уваги, витривалості, швидкості, реакції на зміну обстановки, яке відбувається у двох напрямках: усвідомлення своєї правоти, соціальної необхідності виконання військового обов'язку з охорони поста і впевненості в надійності своєї зброї, особистого вміння її застосовувати. Тому воїн, який погано стріляє і не має міцних навичок щодо дій вартового, легко розгублюється в критичних ситуаціях. І навпаки, відмінні знання і навички у застосуванні зброї основа зразкового виконання вартовим своїх обов'язків.